



Znanost religija u teologiji: prema filozofiji i apologetici, a onda i prema etnologiji.

Dr. A. Gahs.

SUMMARIUM.

Scientia religionum in theologia: in relatione ad philosophiam et apologeticam et deinde ad ethnologiam.

Praecipuum et communiter agnitum objectum scientiae religionum (hierognoseos) est factum religiosum in genere humano. Et quidem 1^o factum religiosum quatenus est factum historicum sui generis generales quasdam conclusiones excitans tres gradus investigationis methodicae exigit: descriptivum, pragmatico-historicum, philosophicum. Unde tres partes hierognoseos habentur: hierographia, hierologia, hierosophia. Ex speciali singularum partium obiecto derivatur: a) universam hierognosin apte convenire cum iis, quae suppeditare vult tractatus in recentiores libros apologeticos insertus: »De religione in genere« ita tamen, ut quaestio de originalitate, et transcendentia Christianismi ad eam non pertineat. b) Hierosophiam apte convenire cum philosophia religionum partemque alteram hierologiae partim congruere cum psychologia religionum. Igitur in ordine studiorum systematicorum facultatis theologicae locum obtinet inter philosophiam et apologeticam, respectu autem habito propensionum mentis, quas nostrum tempus prae se fert, munere fungi potest utilis praeparationis ad apologeticam. 2^o factum religiosum quatenus et pars humanitatis non est alienum a ceteris humanitatis elementis atque adeo ad doctrinam de humanitate pertinet. Quam ob rem hierographia, hierologia, hierosophia arte cohaereant necesse est cum ethnographia et ethnologia generali, psychologia sociali (Völkerpsychologie) et philosophia historiae. 3^o Additur conspectus principalium thematum pro systematica et speciali tractatione facti religiosi quatenus est obiectum hierognoseos.

Želim da izbliže odredim mjesto, što ga ima znanost religija u teologiji. **Naročito želim, da ocrtam njen karakter** prema (skolastičkoj) filozofiji i apologetici. Da se potpuno vidi, što je znanost religija, dodat ću još i njenu svežu s etnologijom.

Podimo s polazne točke. Nedvojbeni i opće priznati glavni predmet znanosti religija jest: »factum religiosum« t. j. činjenica, da religija trajno postoji u rodu ljudskom.

1. Bez dvojbe je «factum religiosum» činjenica historička i to svoje vrste. Ona, i po sebi i prema faktičnom dosadanjem shvaćanju, izaziva neke općenite zaključke, koji zadiru u najvitalnija pitanja i pojedinca i društva. Stoga tretiranje religijskog fakta uključuje u sebi tri faze ili tri stupnja metodičkog istraživanja. Na taj se način znanost religija raspada u tri glavna dijela: deskriptivni, pragmatičko-historijski i filozofski. Evo starih i novih naziva za pojedine dijelove. Deskriptivni dio je hierografija, prije (sensu improprio) »allgemeine Religionsgeschichte«, histoire des religions. Pragmatičko-historijski dio je hierologija, prije »vergleichende Religionsgeschichte«, histoire comparative ou histoire comparée de religions, religion comparée ou phénoménologie religieuse zajedno sa »Religionspsychologie«, la psychologie des religions. Filozofski dio je hierozofija, prije »Religionsphilosophie«, la philosophie ou la métaphisique des religions ou de la religion. Nazivi hierografija, hierologija i hierozofija potječu iz novijega doba. Predložio ih je Goblet d'Alviella g. 1908. na trećem »internacionalnom kongresu za povijest religija« u Oxfordu, a u ime katoličkih učenjaka preporučio ih H. Pinard g. 1912. na prvom zasjedanju »Semaine d'Ethnologie religieuse« u Louvainu. Nakon nekih korektura, kako da se razvrsta metodičko istraživanje u pojedine dijelove znanosti religija, prema prijedlozima Gobleta d'Alvielle (Croyances, Rites, Institutions. Paris 1911. T. II, str. 192.—193.), H. Pinarda (Semaine d'Ethn. rel., Compte-rendu de la I-re Ses. Paris et Bruxelles 1913, str. 63. i 67. i J. Bricouta (Où en est l'histoire des religions. Paris, 1911. T. I, str. 18.—23.), usvajam ovaj raspored:

Hierografija ima ponajprije da pribavi i kritički ispita izvore za upoznavanje religijskog fakta. Zatim će ustanoviti, u kakovim se oblicima »religijska činjenica« manifestirala u rodnoj ljudskom.

Hierologija obuhvata dva dijela. U prvom dijelu treba da hierologija izgradi pragmatičku povijest religijskog fakta t. j. ona treba da dođe po mogućnosti do najstarijeg oblika religije i da onda prikaže razvoj kasnijih oblika prema faktičnom historijskom slijedu. Pri tom treba da po mogućnosti otkrije sve izvanjske (kulturno-historijske) i unutarnje

(psihološke) uzroke, koji su djelovali na taj razvoj. Na takovoj podlozi može iza toga hierologija da u drugom dijelu poduzme historijsko-psihološku interpretaciju religijskog fakta t. j. može da odredi njegovu narav i njegova bitna svojstva.

Hierozofija ima ponajprije zadaću, da ispita izvor religije i religijskog fakta, i to napose na temelju najstarijeg religijskog oblika i uz pomoć individualne i socijalne psihologije. Zatim će na osnovi cijelog opsega religijskog fakta, u prostoru i vremenu, istražiti njegovu objektivnu vrijednost t. j. da li postoji kakova, i to određena realnost, na koju se odnosi »factum religiosum«. Prema rezultatu istraživanja ima se onda riješiti i pitanje, kakovu obvezu imaju pojedinac i društvo prema religiji kao takovoj — odnosno mogu li toj obvezi u konkretnim prilikama čovječanstva udovoljiti vlastitim silama.

Razumljivo je, da hierografija i prvi dio hierologije zahtijevaju diobu rada, i to sasvim detaljiranu. Uistinu na tom ogromnom poslu surađuju bezbrojni filozofi (lingvisti) pojedinih jezičnih familija, etnografi (kao n. pr. misijonari, kolonijalni činovnici, članovi znanstvenih ekspedicija i dr.), arheolozi, kulturni historici (etnolozi u širem smislu) pojedinih kontinenta i prehistorici, kako ćemo to još vidjeti u drugoj točki. Prema tomu je specijalno područje rada za stručnjaka znanosti religija zapravo drugi dio hierologije i hierozofija, ali dakako uz uvjet, da točno poznaje sve rezultate i probleme hierografije i prvog dijela hierologije. On će dakle u hierografiji moći redovito da se posluži samo izvorima druge ruke, premda je i tu dužan, da vrši redovitu kritiku. U prvom pak dijelu hierologije mora da se osloni na vodstvo kulturnih historika (etnologa u širem smislu), prehistorika i lingvističkih paleontologa, ali opet uz obvezu, da znade razlučiti, što mora ili može, a što opet ne smije da usvoji. Ako i sam stručnjački surađuje na kojem specijalnom području hierografije ili prvog dijela hierologije, tim bolje po nj.

Sasvim dosljedno uvode neki (n. pr. J. Bricout, l. c. str. 23.) za cijelu znanost religija ime *hierognoza*. Bilo bi napose poželjno, da taj naziv istisne stari izraz: »poredbena znanost religija« (vergleichende Religionswissenschaft, la science ou l'étude comparée des religions). Uistinu se dodatak »poredbena« (znanost religija) odnosi samo na jedno

sredstvo metode, kojim se uostalom služe i druge znanosti. Nije dakle nikakova specifična oznaka hierognoze.

a) Iz predmeta i konačnog cilja hierognoze valja da po-najprije zaključimo, da se hierognoza potpuno pokriva s onim, što hoće da pruži — u manjem opsegu i na svoj način — traktat »De religione in genere«, koji je uveden u sve novije apologetike (n. pr. Dorsch, Tanqueray i dr.). Ne spada pak na hierognozu pitanje originalnosti i transcendencije kršćanstva i starozavjetne religije. Dosljedno nije njezina zadaća niti rješavanje (evolucionističke) hipoteze ovisnosti kršćanstva i njegovog preteče od susjednih i njihovom postanku suvremenih religija. To je stvar apologetike, odnosno uvoda u knjige sv. Pisma i patrologije (donekle i crkvene povijesti). Kao »noetika teologije« ove discipline treba da obave kritiku izvora objavljene religije, pa im je zato dužnost, da se osvrnu i na spomenuta pitanja. Tako shvatiše svoju zadaću u tom pogledu n. pr. biblicisti M. J. Lagrange i J. Helm. Prvi je ex professo tretirao u Revue Biblique hipotezu ovisnosti nauke sv. Pavla od grčko-orientalnih misterija, a drugi u posebnoj monografiji pitanje odnošaja između biblijske i babilonske ideje o Bogu.

Evolucionisti (među njima i spomenuti Goblet d'Alviella) zahtijevaju doduše, da se »poredbena znanost religija« (evo izvora i pravog značenja tog izraza!) mora da bavi s kršćanstvom i starozavjetnom religijom jednako kao i s ostalim religijama svijeta. Zapravo treba razlikovati. Hierognoza baviti će se s kršćanstvom i s njegovim pretečom kao i s ostalim religijama, u koliko to spada na njezin predmet, t. j. u koliko su svjedoci, i to par excellence, za »factum religiosum«. Ne smije ih pak tretirati na temelju nedokazane pretpostavke evolucionista, da i ove dvije religije imaju ući »dans le plan général de l'évolution religieuse« (Goblet d'Alviella, I. c. T. III, str. 199.). Po toj bi samovoljnoj i naučno nedokazanoj pretpostavci izgubila teologija sa svim pomoćnim znanostima pravo na opstanak u korist hierognoze. Liberalni protestanti već su se postavili na to stanovište, a pariška Sorbona i holandske (protestantske) univerze također ga i provele zamijenivši teološke fakultete s »institutima za poredbenu znanost religija« (cf. P. W. Schmidt, Der Ursprung der Gottesidee, I. str. 66. N. 3.).

Međutim je posve jasno, da apologeti, biblicisti, patrolozi (i crkveni historici), u koliko treba da rješe pitanje nabačene ovisnosti objavljene religije, mora da ex professo poznaju stare religije Prednje Azije. Za pravo pak razumijevanje ovih religija potrebno je opet neko sumarno znanje opće religijske povijesti (hierologije). Zato je kooperacija spomenutih stručnjaka sa hierologizima posve na mjestu.

Teologija u strogom značenju riječi (dogmatika i moralika s kanonskim pravom i pastoralom) nema dakako nikakove veze s hierognozom. Ipak u pojedinim slučajevima može joj hierognoza ilustrirati probleme općenite naravi: tako, n. pr. u dogmatici narav žrtve kao takove (cf. P. W. Schmidt *Ethnologische Bemerkungen zu theologischen Opfertheorien*. Im Jahrbuche des Missionshauses St. Gabriel, Jahrgang i. 1922.) ili u moralci pitanje »de ignorantia invincibili legis naturalis« (cf. V. Cathrein, *Die Einheit des sittlichen Bewusstseins der Menschheit*. Freiburg i. B. 1914. Bd. I.—III.) i t. d.

b) Nadalje se iz toga vidi, da se neke discipline (današnje) skolastičke filozofije ili potpuno pokrivaju s pojedinim dijelovima hierognoze ili barem da treba da se međusobno potpomažu i popunjavaju. Mislim na religijsku filozofiju i psihologiju, na teodiceju i etiku (sa sociologijom).

Religijska filozofija po svom pojmu potpuno se pokriva s hierozofijom, kako sam već istaknuo kod naziva za pojedine dijelove hierognoze. Religijska filozofija pretpostavlja gotove rezultate hierologije, odnosno ona uzima neka pitanja hierologije u svoju raspravu. Tako barem valja da zaključimo prema riječima J. Donata, koji njezin opseg opredjeljuje ovako: »Genuinae philosophiae religionis est, veram naturam religionis explicare, ejus necessitatem ostendere, originis religionis eiusque progressus historici vera delineamenta describere...« (Summa phil. chr. VI. str. 3.). U tom opsegu otprilike, ali uz više sumarno obaziranje na religije t. zv. primitivnih naroda, predaje religijsku filozofiju na rimokat. bogoslovskom fakultetu u Beču profesor dr. Pohl. Zato i otpada religijska filozofija u općoj filozofiji na bogoslovskim fakultetima, koji imaju posebnu stolicu za hierognozu.

Religijska psihologija, (odnosno psihologija uopće,) i individualna i socijalna, neophodno je potrebna hierognozi u

svim njezinim dijelovima, a napose u hierologiji. To se već razabire iz rasporeda metodičkog istraživanja religijskog fakta. Svaka naime religijska manifestacija, kao religija u subjektivnom smislu, ima svoj zadnji izvor u ljudskoj duši. Čini se pače na prvi pogled, da se religijska psihologija pokriva s drugim dijelom hierologije. Ali to je samo od česti i s drugog stajališta. Premda naime hierologija (i hierognoza uopće) ne može i ne smije da zanemari u svom istraživanju pojedinca, ipak ona promatra religiju više u njezinom općenitom, skupnom značaju i u njezinom općem historijskom razvitku, ukratko kao »factum religiosum«. Time ipak ne pada ni u kakav »sociologizam« W. Wundta ili pače francuske »sociološke škole«, jer dobro zna, da se društvo koncem konca ipak sastoji od pojedinaca. Naprotiv dosadašnja religijska psihologija više se oslanja na istraživanje religijske svijesti pojedinaca, i to iz sredine najkulturnijih naroda. Nadalje se religijska psihologija u vezi s općom psihologijom danas već posve samostalno organizirala i kultivira praktičnu primjenu svojih rezultata na pastvu i pedagogiju. Ostaje dakle uz hierognozu zasebna znanost.

Moglo bi se možda reći, da se religijska psihologija odnosi prema hierologiji kao povijest u običnom smislu riječi prema općoj kulturnoj povijesti, ali o tom u drugoj točki.

Rezultate religijske psihologije (odnosno i opće psihologije) u pogledu istraživanja religijske svijesti kod pojedinaca aplicira hierognoza, a napose hierologija, kad tumači opće religijske pojave. No pravu će korist hierologija crpsti od religijske psihologije, kad se ova bude dobro upoznala sa rezultatima prvog dijela hierologije i kad će na tom osnovu proučiti religijsku svijest i pojedinaca kod primitivnih naroda, što dosada nije učinila. Manjak prvog uvjeta opaža se n. pr. u djelu Fr. Heilera: *Das Gebet (Eine religionsgeschichtliche und religionspsychologische Untersuchung. 2. Aufl. München 1920.)* koje inače ima upravo sa psihološkog gledišta veliku vrijednost, makar su ga protestantske pretpostavke zavele na neke nekorektnosti. Da se pak valjano ispuni drugi uvjet, potrebna je dakako religijskoj psihologiji suradnja hierografa, napose misijonara. Koliko mogu rezultati opće eksperimentalne psihologije koristiti hierognozi, najbolje je pokazao J. Lindworsky

u svom važnom članku: *Vom Denken des Urmenschen* (Anthropos XII./XIII., 1917./18. str. 419. ss.)

Teodiceja i etika (sa sociologijom) nemaju nikakove direktne veze sa hierognozom, ili bolje da rečem: imaju zajednički *objectum materiale*, ali različiti *objectum formale*. Međutim u novije doba mnogo se služe ove filozofske discipline historičkim dokazima (»*ex consensu generis humani*«) za opstojnost Boga (*argumentum ethicum* i *argumentum ethnologicum*, cf. Donat, l. c. VI. str. 57. ss. i 61. ss.) i općeg moralnog zakona (cf. Cathrein, l. c.). Budući da su ideja Najvišeg Bića i moralni zakon (ovisan od Najvišeg Bića) uz izvanjski kult Najvišeg Bića sastavni elementi religije u objektivnom smislu, to njihovo tretiranje, u koliko su historičke činjenice, sačinjava glavni predmet hierognoze t. j. »*factum religiosum*«. Drugim dakle riječima: spomenute argumente teodiceja i etika posuđuju od hierognoze. Za sociološka pak pitanja potrebna je filozofiji također i opća kulturna povijest (etnologija u širem smislu), o kojoj će biti odmah govora.

Veze hierognoze s filozofijom uopće pokazuju, da među sobno potpomaganje može donijeti jednoj i drugoj znanosti velike koristi.

Iz svega se konačno vidi, da hierognoza na bogoslovskom fakultetu u redu sistematskog studija zauzima mjesto između filozofije i apologetike. S filozofijom je veže poglavito drugi dio hierologije i hierozofija, a s apologetikom napose prvi dio hierologije i također hierozofija. Ukratko, hierognoza ima da osigura na historičkom temelju t. zv. *praeambula fidei*. A kad se uzmu u obzir principi moderne filozofije, napose agnosticizam i evolucionizam, a donekle s tim u svezi i posebna sklonost našeg vijeka za studij religijskog fakta, t. j. religije u povijesti roda ljudskoga, onda hierognoza može uistinu dobiti karakter savremene i korisne, pače potrebne apologetike u širem smislu riječi.

Agnosticizam naime odbija mnoge naše savremenike od metafizike, premda se ne mogu otresti metafizičkih problema (cf. Goblet d'Alviella, l. c. III. str. 279. ss. i Al. Valensin, *Jésus-Christ et l'étude comparée des Religions*. Paris 1912., str. 176. ss.). Zato se utječu fideizmu (imanentizmu) bilo koje vrsti, što ih opet potiče na studij religijskog fakta, kao da bi historija

imala zamijeniti metafiziku. Medutim Bog se očituje na svakom području realnosti, dakle i u povijesti. Ali tu zastire našim modernima oči njihov treći princip, koji kao dao ih je opsjeo. To je evolucionizam. U ime evolucionizma traže fantastičke i brutalne početke religije uopće (Goblet d'Alvieira, l. c. II. 122.—123., 372., 396. ss., III. 193., 277.); u ime evolucionizma mora da starozavjetna religija (o praobjavi dakako ni govora!) i kršćanstvo uđu »dans le plan général de l'évolution religieuse« (ib. II. 260.—261., 393., III. 199., 299., 356.); u ime evolucionizma treba danas kršćanstvo, teizam uopće, koji je još »pun primitivnih« »antropomorfizama«, da ustupi mjesto monističkom panteizmu (ib. II. 85.—93., 117.—120., 275., 346.). No s religijskim evolucionizmom izlazi fideizam iz filozofske sfere i prelazi na područje pozitivnih činjenica, na područje povijesti. A je li moderna hierologija opravdava princip evolucionizma? Danas već možemo sa sigurnošću reći, da su svi temelji religijskog evolucionizma potpuno porušeni, i da su uži (strogo stručnjački) krugovi etnologa morali da njegov princip zabace. Objektivni dakle rezultati hierologije mogu da pojedinca oslobode od apriorističkih pojmova o religiji i njezinoj naravi, a isto tako mogu da uspostave vrijednost svjedočanstva, što ga pruža rod ljudski u metafizičkim pitanjima. Ali padom principa religijskog evolucionizma nestaje također podloge za onaj aprioristički zaključak, da se kršćanstvo i njegov preteča moraju da istumače naravnim razvojem religijskog fakta. Ta pretpostavka formalno zasljepljuje evolucioniste u istraživanju kršćanstva i sili ih, da se hvataju upravo jasnih paralela i interpretacija, a kraj toga gube pogled na cjelokupnost motiva vjerodostojnosti i na unutrašnju harmoniju kršćanstva. Hierologija napokon može da korisno utječe i na volju pojedinca, koja sigurno mnogo odlučuje u religioznim pitanjima. Tako n. pr. iznosi hierologija dokaze, da su ljudi daleko veća zla pretrpjeli radi zabluda u religijskim i moralnim pitanjima, nego poradi krivih pojmova u kozmologiji, biologiji i t. d. Prema tomu i današnja velika izvanjska kultura ništa ne znači i ništa ne koristi, ako moderni svijet najvitalnija pitanja prepušta čuvstvu pojedinaca, subjektivnosti, fideizmu. Isto tako hierologija bjelodano pokazuje, da je rod ljudski uvijek neumorno nastojao »quaerere Deum, si forte

attrectent Eum, aut inveniant» (Act. XVII, 27.), a ujedno otkriva najdublje aspiracije čovječanstva za intimnim saobraćajem s osobnim Bogom — u molitvi.

Sigurno dakle treba da priznamo, da potpuna hierognoza može da u današnjim prilikama pruži shodnu pripravu za valjano rješenje vrhovnih metafizičkih problema (u odlučnom momentu, u hierozofiji, zadnja riječ svakako ovisi o filozofskoj opciji! cf. izvrsnu opasku H. Pinarda, *L'étude comparée des Religions*, Paris 1922, str. 119.) i koristan uvod u apologetiku.

2. Premda je »factum religiosum« činjenica svoje vrste, ipak ostaje dio kulture. Prema tome spada i u znanost, koja se bavi pojavama kulture uopće. Hierognoza ima dakle mjesta i na fakultetu »filozofskom« (des Lettres et des Sciences). Ovu vezu s »naukom o kulturi« ne smije hierognoza nikada zaboraviti. »factum religiosum« ne može se potpuno razumjeti, napose u njegovim abnormalnim pojavama, ako se puste s vida ostali elementi kulture i njihov historijski razvoj. Zato je nužno da i s toga gledišta opredijelimo mjesto hierognozi.

»Nauka o kulturi« nije se još do danas etablirala kao samostalna znanost, ali se već vide njezine konture, i to u smislu triju stupnjeva metodičkog istraživanja: deskriptivnog, pragmatičko-historijskog i filozofskog. Uistinu već postoje dosta dugo više ili manje samostalne discipline, koje prema ovim stupnjevima metodičkog istraživanja tretiraju opću kulturu. Od njih se ocijepiše dotični dijelovi hierognoze, kao što je to već prije učinila lingvistika, a gotovo u isto vrijeme s hierognozom i socijologija.

Tako je hierografija dio opće etnografije (uključivši i t. z. folkloristiku, Volkskunde). Hierologija je opet dio opće kulturne povijesti ili etnologije (Völkerkunde) u širem smislu; u užem smislu etnologija označuje kulturnu povijest t. z. primitivnih naroda. Napokon bi hierozofija sačinjavala dio »etnozofije«, koja doduše pod tim imenom ne postoji, ali u stvari je već imamo. Mislim naime na filozofiju povijesti, a isto tako i na socijalnu psihologiju (Völkerpsychologie, la psychologie des peuples). Njezine su temelje položili M. Lazarus i H. Steinthal g. 1859. (s više gledišta upravo fatalna godina za »nauku o kulturi« i za hierognozu!) osnutkom »Zeitschrift für Völkerpsychologie und Sprachwissenschaft«, a izgradio je W.

Wundt djelom »Völkerpsychologie, eine Untersuchung der Entwicklungsgesetze von Sprache, Mythos und Sitte« (Bd. I.—VIII. Leipzig 1900. ss.). Francuska »sociološka škola (E. Durkheim, L. Bruhl i dr., koji se kupe oko časopisa »L'année sociologique«) praktički još više naglašuje svoj filozofski karakter u istraživanju opće kulture, ali je poradi svog pretjeranog »sociologizma« izgubila već svaki kredit. Međutim glede W. Wundta treba opaziti, da njegova »Völkerpsychologie« stoji tek na pragu filozofije kulture. Bavi se naime zaključnim problemima etnologije (opće kulturne povijesti) više sa psihološkog gledišta tako, da odgovara otprilike drugom dijelu hierologije. Nadalje W. Wundt nije obradio cijelu kulturu nego samo ove njezine elemente: jezik, umjetnost, mit, religiju i socijalno uređenje. Ostavio je dakle po strani cijelu materijalnu kulturu.

Ovako konstituirana »nauka o kulturi«, a s njome i hierognoza, odnosno njihovi dijelovi dostatno se razlikuju od navodno ili uistinu srodnih znanosti. To vrijedi napose za njihove historijske dijelove. Tako se etnologija (u širem smislu) i hierologija kao strogo historijske discipline generički razlikuju od (fizičke) antropologije (u modernom smislu), koja spada među prirodne (»egzaktne«) znanosti. Jedini su Englezi još ostali kod starog značenja ove riječi. Pod imenom »antropologija« razumijevaju naime cijelu »nauku o čovjeku« i dijele je u »fizičku« (= antropologija simpliciter u modernom smislu) i »kulturnu« (= etnologija u širem smislu ili opća kulturna povijest). Nadalje se etnologija i hierologija kao kulturne povijesti specifički razlikuju od povijesti u običnom smislu riječi, koja se bavi događajima i stoga više promatra pojedinca, odnosno njegovu osobnu aktivnost i utjecaj na okolinu. Već sam istaknuo, da hierognoza ne smije da zanemari pojedinca, premda se više obazire na opći karakter religije. To vrijedi i za etnologiju (u širem smislu). Prema tome pruža povijest događaja izdašnu pomoć kulturnoj povijesti. Napokon su naravni saveznici etnologije i hierologije još dvije discipline. prehistorija i lingvistička paleontologija, koje ostaju historijske discipline, makar imaju posebne metode. Njihova značajka jest u tome, što zajedno s etnologijom u užem smislu otkrivaju prapovijest (Urgeschichte) roda ljudskoga. Zato hierologija

u pitanju najstarijeg oblika religije, do kojeg može da dođe svjetovna znanost, i njezinog prvoga razvoja ovisi u cijelosti od ovoga trolista.

Hierognoza je dakle najuže povezana s »naukom o kulturi«. Prema tome bi na »filozofskom« fakultetu imala mjesto u grupi, koju sačinjavaju historijske znanosti s geografijom, prehistorijom i arheologijom, literaturama (starima i modernima) i filozofijom. Ta grupa znanosti u Francuskoj uistinu postoji kao samostalan fakultet »des Lettres« i tako se razlikuje, kao što je i posve na mjestu, od fakulteta »des Sciences«, na kojem su prirodne (»egzaktne«) znanosti s matematikom.

3. Iz cijeloga razlaganja može se donekle razabrati također i opseg hierognoze. Ali budući da se radi o novoj disciplini, mnogima poznatoj tek nepotpuno, biti će umjesno, da njezin opseg izložim i nešto potanje.

Ako imademo na umu, da se hierognoza predaje na teološkom fakultetu, onda njezin predmet zahtijeva dvostruku obradbu: sistematsku i specijalnu. Sistematska obradba slijedi (da tako kažem) vertikalni prosjek cijele hierognoze kroz sva tri stupnja metodičkog istraživanja, pa ima pred očima vezu hierognoze s filozofijom i apologetikom. Specijalna obradba ide u glavnom po horizontalnom prerezu hierologije i gleda napose na vezu hierognoze s »naukom o kulturi«, odnosno konkretnije s etnologijom. Ako se predavanja računaju sa 6 sati na tjedan, onda bi na sistematsku obradbu otpala 4 sata, a na specijalnu zajedno sa seminarom 2 sata na tjedan.

Sistematska obradba sadržaje ova glavna i veća poglavlja:

Opći uvod u hierognozu.

Predmet. — Razdioba. — Svrha. — Povijest.
— Važnost.

Hierografija.

Uvod o tehničkoj razdiobi izvora.

Vrste izvora. — Upotreba izvora.

Hierologija.

Uvod o svrsi, metodi i kulturnim okruzima.

1. Pragmatička povijest religijskog fakta.

Relativna prakultura. — Primarne i sekundarne

kulture (u ciklusu od pet godina: prema općim kulturnim okruzima i prema okruzima u pojedinim kontinentima). — Tercijarne (protohistorijske) i historijske kulture (u ciklusu od 5 godina: nadovezujući na srodne sekundarne kulture).

2. Historijsko-psihološka interpretacija religijskoga fakta.

Općenitost i trajnost religije kao takove. — Bitna identičnost religijê u prostoru i vremenu. — Pravae razvoja od najstarijeg oblika do dolaska kršćanstva. — Odnosaj religije prema ostalim elementima kulture.

H i e r o z o f i j a.

Uvod o izvoru religije i izvoru ideje osobnog Najvišeg Bića.

Apsolutna nužnost religije na temelju objektivne vrijednosti ideje osobnog Najvišeg Bića kao izvoru i trajnoj bazi religije u čovječanstvu. — Moralna nužnost neke posebne pomoći Božje u religijskim pitanjima na temelju razvojnoga pravca religijskoga fakta.

Specijalna obradba obuhvata četiri grupe pitanja, a svako pojedino pitanje došlo bi u pretres tijekom jedne školske godine (sa 2 sata na tjedan skupa sa seminarom).

P r v a g r u p a.

Bitni elementi religije u povijesti: Ideja Najvišega Bića. — Molitva. — Žrtva. — Etika.

D r u g a g r u p a.

Faktične primjese religiji u povijesti: Mitologija i kulturni heroji. — Manizam. — Animizam i fetišizam. — Totemizam i tabuizam. — Magija.

T r e ć a g r u p a.

Posebne religijske tvorevine u povijesti: Zoroastrizam i maniheizam. — Islam. — Konfucionizam i taoizam. — Hinduizam i budhizam. — Grčko - orijentalni sinkretizam i gnosticizam.

Četvrta grupa.

Odnosaj religije prema drugim elementima kulture u povijesti: Religija i socijalne uredbe. — Religija i ekonomija (s osobitim obzirom na marksizam). — Religija i umjetnost. — Religija i jezik...

Konačno valja da držimo u pameti, da je hierognoza mlada znanost, koja s najljepšim nadama gleda u budućnost. Svaka iskopina u prehistorijskom području ili u centrima starih visokih kultura, svaki opis kompetentnih istraživača na teritoriju t. z. primitivnih naroda, svako iskustvo u socijalnim prilikama i filozofskim orijentacijama našega doba: svaki takav podatak pomaže rješenje starih problema ili donosi nove probleme. Opseg dakle pojedinih poglavlja hierognoze sigurno će se mijenjati, ali temeljno pitanje ostaje isto: za kakovom realnošću konkretno teži rod ljudski onim neumornim nastojanjem, o kojem svjedoči »factum religiosum«?

